

حنیفہ بی بی

پی۔ ایچ۔ ڈی اسکالر، بلوچستان، اسٹڈی سنٹر، یونیورسٹی آف بلوچستان، کوئٹہ

حامد علی بلوچ

اسسٹنٹ پروفیسر، ڈیپارٹمنٹ آف بلوچی، یونیورسٹی آف بلوچستان، کوئٹہ

بلوچی ۽ رخشانی گالوار ۽ دروشم زانتی دانشت

Hanifa Bibi*

PhD Scholar, Balochistan Study Center, University of Balochistan, Quetta.

Hamid Ali Baloch

Assistant Professor, Department of Balochi, University of Balochistan, Quetta.

*Corresponding Author:

A Morphological Study of Rakshani Dialect of Balochi

The Rakshani dialect of Balochi is one of the major and widespread dialects of the Balochi language. It extends from south of Panjgur to the west of Kalat, from Kalat to Rod-e Hilmand in Afghanistan, and to the Zāhidān and Sarāwān areas of Iran. Although it has five sub-dialects, these sub-dialects share common morphological, honological, syntactic, and lexical structures. This paper illustrates the morphological structure of the Rakshani dialect of the Balochi language.

Key Words: *Balochi, Rakshani dialect, morphology, morphological change.*

پچار:

بلوچی زبان ۽ بابت ۽ گیشتر زبان زانتانی کنگ انت کہ بلوچی ایران ۽ کو ہن ترین زبانان چہ کیے ۽ داں

مروچی وتی کو ہنیں دروشم ۽ دانشت۔ انسائیکلوپیڈیا بریٹنیکا ۽ رد،

“The Balochi language, one of the oldest living languages of the Indo-Iranian group of the Indo-European languages.”⁽¹⁾

بلوچی زبان ۽ بنگلی، ہنکین ۽ بابت ۽ ہندی ۽ دری زبان زانت اے گپ ۽ سراتپاک کن انت کہ بلوچی یک ایرانی زبانے۔ اے بابت ۽ پروفیسر آگنس کورن نبشتہ کنت کہ بلوچی زبان ایران ۽ زرباری روبرکتی (North-western) گروہ ۽ چہ سیادی داریت ۽ بلوچی زرباری روبرکتی زبان ۽ گنگ بیت۔⁽²⁾

پروفیسر کارینا جہانی وتی نبشتا کئے ۽ تہا نبشتہ کنت کہ:

بلوچی بازیں مکانی تہا بہر ۽ بانگ انت چوشنگہ بلوچانی گیشتریں آبادی پاکستان، ایران، اوگانستان، ترکمانستان ۽ ابید ہندوستان، تاجکستان، عراق ۽ عرب امارات ۽ جاہ مند انت۔ جہانی بلوچی گالواراں سے بہراں بہر کنت کہ چو اے ڈول انت۔ رخشانی، مکرانی ۽ سلیمانی۔ آنبشتہ کنت کہ رخشانی گالوار ۽ گپ کنوک بلوچستان ۽ ماں خاران، سراوان، پنجگور، کلات، آواران، چاغی، نوشکی ۽ کوئٹہ ۽ جاہ مند انت، ایشی ۽ ابید ایران ۽ سیستان ۽ زاہدان ۽ اوگانستان ۽ نمبروز ۽ جاہ مند انت کہ بلوچی زبان ۽ گپ کن انت۔⁽³⁾

بلوچ گلزمین ۽ ہند ۽ سیمسرانی پراہ ۽ شاہگانی ۽ سبب ۽ بلوچی زبان بازیں گالوارانی تہا بہر ۽ بانگ انت۔ رخشانی بلوچی گالوار چہ ہے گالواراں یکے کہ اولی رند ۽ جوزف الفنبان وتی کتاب (The Baluchi Language: A Dialectology with Texts) تہا رخشانی بلوچی گالوار ۽ چہ رد ۽ بند گیشن ۽ گیوار کنت ۽ گشیت کہ:

بلوچی ۽ گالوار توار رہند، بن رہند، دروشم زانتی ۽ گالتوار ۽ رد ۽ پرک دار انت۔ جوزف ہے سبب ۽ رخشانی گالوار ۽ دگہ پنج کسانیں گالوار بزاں کلاتی، خارانی۔ چاغی، سرحدی، پنجگوری ۽ اوگانی ۽ تہا بہر کنت۔ دیستر انبشتہ کنت کہ رخشانی گالوار بلوچی زبان ۽ مسترین ۽ جوان تریں گالوار انت۔ اے گالوار ۽ ارزشت ایش انت کہ اے گالوار ۽ پاکستان ۽ اوگانستان ۽ ایران ۽ ریڈیو ۽ ٹی وی ۽ ہال شنگ بنت۔⁽⁴⁾

بلوچی زبان و رخشانی گالوار حدء انیل:

جوزف القنباين رخشانی گالوار حدء انیل و گالوارانی رہند و ردا گیشین ایت۔ آوتی کتاب و تہا نبشہ کنت

کہ،

رخشانی گالوار و کسانا گالوار بزاں کلاتی گالوار لسبیلہ و گوربچان، مشکے، نال، سوراب، کلات، و مستونگ و گشنگ بیت۔ چاغی۔ خارانی گالوار نوشکی و روبرکت و ماں افغانستان و سیمس و ہوار خاران و زربار و روبرکت و ایران و سیمسری ہند دالبندین و گشنگ بیت۔ ہے حساب و افغانی گالوار ترکمانستان ماری ولایت {مر و} بگرتاں قندہار و روبرکت، ہلند و چہ خوگیانی و ہند ات بیت دیم پہ گرشنگ، رودبار، چہاربرجک و روت سر بیت۔ ایشی و ابید ہلند و روبرکتی نیمگ و چکانسور و افغانی سیستان و ہند و دمگاں ہم گشنگ بیت۔ سرحدی گالوار دالبندین و گوربچانی روبرکت و ماں چہاربرجک و ہند و دمگاں بگرتاں زابل و ایرانی سیستان و گوربچان و گشنگ بیت۔ پنجگوری گالوار ناگ و روبرکت و رخشانی کور و گوربچان و ماشکیل و پنجگور و روبرکت و آواران، ہوشاب و ہند و دمگاں گشنگ بیت۔⁽⁵⁾

دروشم زانقی و پچار:

دروشم زانقی (morphology) و گال چہ دوگالاں جوڑ بوتگ بزاں دروشم {morph} و زانقی {logy}۔ ماں زبانا زانقی و گالانی جوڑشت و ساچشت و علم و رادروشی زانقی گش آنت۔ انونیم دور و دروشم زانقی لہز و تہی دروشم و دانگ و زانگ انت دروشم زانقی و بابت بار کزنی نبشہ کنت کہ:

دروشم زانقی لہزانی بدل بیوکیں دروشماں نشان دنت چو کہ یک لہزے تا (واحد) انت یا باز (جمع) انت یا یک لہزے اے دگہ لہزی یا لہزیاں گوں چہ سیادی دارایت یا گڈ ایک لہزے و ہنوگیں حال (present) شگوستیں (past) آئی و آیوکیں (future) دروشماں پیش داریت۔⁽⁶⁾

واجہ اکبر بار کزنی دیمتر انبشہ کنت کہ:

دروشم زانقی چون یک لہزے دروشم بدل کنت و ایک نوکیں و معنائے داریت۔ چو کہ زردار یا زردوال و لہزانت کہ آیانی بنی لہزانت کہ وت یک جتاکیں معنائے داریت اگہ داریا

زر زوال ءمک گالاں گوں آئی ءگنڈ بدے نئے، اے لبزانی معنایہک ءبدل بیت۔ ہے پیہم
ءراست ءناراست ء لبز مورفیم انت اداہم نا ءمک گالاں ءراست ءبئی گپ ءمعنایہک ءبدل
کنگ۔ ہے پیہم ءاشتری، ہری، جنگول، چم چار یا ترسناک ءلبز انت اے درست مکم گالاں
مورفیم زانقی ءشریں درورانت۔⁽⁷⁾

بلوچی دروشم زانقی ءبابت ءبرجستہ ولفروز نبشتہ کنت کہ:
دروشم زانقی ءحساب ءبلوچی یک توانائیں زبانی گندگ بیت۔ بلوچی ءکار گالاں، نام گالاں ء
ابیدستا گالاں ہم جوائیں وڑے است آنت۔ دیتر اڈزائینیت کہ بلوچی نام گالاں ءحساب ء
انگریزی زبان ءوڑ ءپدوند ءپیشوند زبان ءانت۔⁽⁸⁾

اکیسوف گشتیت کہ:

بلوچی دروشم زانقی ءکار گالاں ءحساب ءیک سیرترین زبانی بلوچی کار گالانی جوائیں ٹڈی
پے دار ایت۔⁽⁹⁾

رخشانی گالوار ءدروشم زانقی:

بلوچی گالوار ءدروشم زانقی ءبابت ءاکیسوف نبشتہ کنت کہ جندی کار گالاں گڈسر، دروشم زانقی
پیشوند، پدوندی سبب، کن گالاں، پرمان گالاں ءکاپولاء رنگ ءوتی دروشم ءبدل کنت۔ بلوچی
کار گالاں ءدورنگ ءبگال کارمرز بیت کیے پہ است ءدومی پہ گوست ءکارمرز بیت۔
دیتر اکیسوف نبشتہ کنت کہ گوست ءواستہ کار گالاں ءگڈسر ءت "ءبازوہدء" ایں "کارمرز
کنگ بیت، چوشمگہ گوشت ءچہ گوشتیں، برت ءچہ برتیں۔⁽¹⁰⁾

دروشم زانقی ءپیشوند:

اکیسوف نبشتہ کنت کہ:

ترکمانی بلوچی ءدروشم زانقی ءحساب ء"ب" ء"گ" "کارمرز بنت۔ پیشوند "ب" سے رنگ
ءامپرٹیو، پریزنٹ سبجکٹیو، پاسٹ سبجکٹیو کارمرز بیت آگہ توار رہند ءحساب ءبچار
ایت "ب" "پ" "م" ترکمانستانی بلوچی گالوار ءکار گالاں ءہواری ءپیشوند ءرنگ ءکارمرز
بنت چوش کہ "جن" "چہ" "بجن" "لوٹ" "ءچہ" "بلوٹ" "ہے رنگ ء" "پ" "کار گالاں ءبنداء ء

ہمگر پنج بیت "کش ات" چہ "پکش" ء"م" گوں کار گال ہم چکک بوگ ء"نشت" ء"چہ" مند
کار مرز بیت۔⁽¹¹⁾

پیش وند "بو" (bo):

رومن تواریک	رخشانی ایدگہ گالوار	رومن تواریک	رخشانی کلاتی گالوار
<i>bowar</i>	بور	<i>War</i>	ور
<i>Bgwaš</i>	بگوش	<i>Gwaš</i>	گوش
<i>Bohuškun,</i>	بوہشکن	<i>Huškun</i>	ہشکن
<i>bozúr,</i> <i>bizīr</i>	بُزور، بزیر	<i>Zúr</i>	زور
<i>bobú</i>	بُبو، بپو	<i>Bó</i>	بو
<i>Bowán</i>	بوان	<i>Wán</i>	وان
<i>Wowasp</i>	بوسپ	<i>Wasp</i>	وسپ
<i>boro, barao</i>	بُرو، برو	<i>Ru</i>	رو

ٹیبل ۱

پرمان گال "بہ" (bi):

رخشانی کلاتی گالوار گوں گالدروشم ء"بہ" کار مرز بہ بیت۔ اسے کسانیں گالوار ءچو سلیمانی گالوار ء
پنیم ءایو کال ءبن گال کار مرز بیت، چوشکہ جہل ءدائگیں ٹیبل ءپہ درور، چارات۔

رومن تواریک	رخشانی ایدگہ کسانیں گالوار	رومن تواریک	کلاتی گالوار
<i>Bizan</i>	بزان	<i>Zan</i>	زان
<i>bigir</i>	بگر	<i>Gir</i>	گر
<i>binind</i>	بہ نند	<i>Nind</i>	نند

<i>bihand, békand</i>	بہ ہند، بہ کند	<i>hand, kand</i>	ہند، کند
<i>bitark</i>	بہ ترک	<i>Tark</i>	ترک

ٹیبیل ۲

برزہ دا تگیں ٹیبلاں چہ پدڑ بیت کہ پیش وند "بہ" (bi) "بو" (bo) رخنشانی گالوار ۽ پرمان گال ۽ حساب ۽ کارمرز کنگ بنت، یلئے چہ ٹیبیل ۽ پدرا انت کہ رخنشانی گالوار ۽ کسانیں گالوار "کلاتی" ۽ پرمان گال چو ایدگہ رخنشانی کسانیں گالواراں کارمرز نہ بیت۔ ایشی ۽ سبب ہمیش انت کہ رخنشانی گالوار ۽ گیشتریں سمیسر ہم چلک انت ۽ رخنشانی گالوار ۽ کلاتی گالوار کوہ سلیمان ۽ گالوار ۽ دروشم ہم چلک گندگ بیت۔ چوشکہ کلاتی گالوار ۽ حد ۽ اتیل لسبیلہ ۽ گوربچان ۽ بگرتاں مشکے، نال، سوراب، کلات ۽ مستونگ ۽ ہند ۽ دمگ انت پمیشکا کلات ۽ منگوچر ۽ مستونگ ۽ کسانیں گالوار گوں کوہ سلیمانی گالوار ۽ نزکی ۽ سبب ۽ ہم چلک ۽ ہم توار انت۔⁽¹²⁾

مکن گال "مہ" (ma):

ماں رخنشان ۽ کٹیں کسانیں گالواراں پہ مکن گال ۽ "مہ" ۽ پیشوند کارمرز بیت ۽ ماں کلاتی کسانیں گالوار ۽ "بل" ۽ گوں "مہ بل" کارمرز بیت، یلئے ایدگاں کسانیں گالواراں "مئیل" کارمرز بیت کہ زبان زانتی رہندیانی ردا "مہ بل" چہ ایدگہ کسانیں گالواراں ٹچک ۽ راست ترانت۔ پہ درور جہل ۽ دا تگیں ٹیبیل ۽ بچا رت۔

بلوچی	رومن	بلوچی	رومن
گر	<i>Gir</i>	مہ گر	<i>Magir</i>
ٹرس	<i>Turs</i>	مہ ٹرس	<i>Matures</i>
رو	<i>Rawo</i>	مہ رو	<i>Marwo</i>
نند	<i>Nind</i>	مہ نند	<i>Manind</i>
کن	<i>Kan</i>	مکن	<i>Makan</i>
بل	<i>Bil</i>	مہ بل، میل	<i>Mabil, mel</i>
بدے، دے	<i>Made, de</i>	مہ دے	<i>Made</i>
ور	<i>War</i>	مہ ور	<i>Mawar</i>

<i>Mamir</i>	مہ مر	<i>Mir</i>	مر
<i>Magwaš</i>	مہ گوش	<i>Gwaš</i>	گش
<i>Mazúr</i>	مہ زور	<i>Zur</i>	زور
<i>Mabú</i>	مہ بو	<i>Bú</i>	بو

ٹیبل ۳

پیشوند "نہ" (na):

رخشانی گالورے سرجمیں کسانیں گالواراں پہ کمن گالء باز جاہاں "نہ" کارمرز بیتء گالدروشتم گوں "نہ"

جنگء بدل بیت

<i>Nawaš</i>	نہ وش	<i>Waš</i>	وش
<i>Nakanīḡ/nakanīn</i>	نہ کنیں / نہ کنیں	<i>Kanīḡ/kanīn</i>	کنیں ، کنیں
<i>na kurt</i>	نہ گرت	<i>Kurt</i>	گرت
<i>Nazánt</i>	نہ زانت	<i>Zánt</i>	زانت
<i>Nazúrín</i>	نہ زوراین	<i>Zúrín</i>	زوریں
<i>Našut</i>	نہ شت	<i>Šut</i>	شت
<i>Nawán</i>	نہ وان	<i>Wán</i>	وان
<i>Na aht, na át</i>	نہ آہت، نہ آت	<i>aht, át</i>	آہت، آت
<i>Nabowr ,mawar</i>	نہ بور	<i>Bowr</i>	بور
<i>Nabarīn</i>	نہ برین	<i>Barín</i>	برین

ٹیبل 4

ایش ٹیبل آں چه پدرانته که رخشانی گالوارے پیش وند 'نا' (na) کمن گال (negative) ءمہ (ma) کمن

گال (prohibitive) ء حسابء کارمرز کنگ بیت۔⁽¹³⁾

ایش بابت ءحامد علی بلوچ نمبشنتہ کنت کہ

بلوچی زبان ء پیش وند 'ا'، (a) مکن گال ء رنگ ء کارمرزنگ بوتگ نوں گار بیگواہ بوتگ بس
لہتیس گالانی تہا کارمرز بیت چوشمہ 'ابید، آواگ (a-wádag) اُپوک، ء دِگہ۔ بلینے
ہستیس زمانگ ء بلوچی زبان ء "ا" گار گرتگ ء ایش ء جاہ ء گیشتر "نا/نہ" کارمرز بیت۔⁽¹⁴⁾

پیشوند "بے" :

رختسانی گالوار ء پیشوند بے (bé) گوں نام گال ء ہم چکلی ء ستا گال جوڑ بیت ء مکن گال (negative) ء
بزانت ء کارمرزنگ بیت۔ ایش بابت ء حامد علی بلوچ وتی نمبشنتہ کنت کہ بلوچی ء بازیں جاگہاں مکن
گال "ا" (a) گار گرتگ آ جاگہ بے "بے" (bé) کارمرزنگ بوگ ء انت چوشمہ جہل ء دا تگیں ٹیل ء گالاں چہ پدر
بیت۔

<i>békár</i>	بے کار	<i>Kár</i>	کار
<i>bépikr</i>	بے پکر	<i>Pikr</i>	پکر
<i>bétám</i>	بے تام	<i>Tám</i>	تام
<i>béwas</i>	بے وس	<i>Was</i>	وس
<i>bébarkat</i>	بے برکت	<i>Barkat</i>	برکت
<i>bézubán</i>	بے زبان	<i>Zubán</i>	زبان
<i>béband</i>	بے بند	<i>Band</i>	بند
<i>bépardag</i>	بے پردگ	<i>Pardag</i>	پردگ
<i>bébésa</i>	بے بیسہ	<i>Bésa</i>	بیسہ
<i>béawolád</i>	بے اولاد	<i>Awolád</i>	اولاد
<i>béhayá</i>	بے ہیا	<i>Hayá</i>	ہیا
<i>békár</i>	بے کار	<i>Kár</i>	کار
<i>Bé kird</i>	بے کرد	<i>Kird</i>	کرد

دروشم زاننی پدوندانی پچار:

پدوند پچار پبارت پ کلمتی نبشته کنت کہ:

ہما آب یالبز کہ آبے پداگوں آئی پوتا ہمگر پچ کنت پوتا آب پ ہر جوڈ کنت چشکہ "اک، ال، ت، دگہ باز۔" (16)

بلوچی رخنشانی گالوار پدوندی پری ڈیکلیٹو کا پیولا

پہ آست پ		یہ گوست پ		مردم	
تا	باز	تا	باز	تا	باز
آن	An,	آن	En	او	ایں
اون-	On, u	اے	en	اے	اے
اے	ay	اے	ay	اے	اے
اے	int	اے	ant	اے	اے

پدوند "ان" (an):

پدوند "ان"، (an) گوں کار گال پ ہم گر پچ پ ہم چلک بیت۔ بن راہ بند پ دا گوست پ گیشین ایت پ پدوند "ان" پ کلاتی گالوار "ان"، کار مرزنگ بیت۔ "ان"، گیشتر ماں بازاری زبان پ کار مرز بیت، پلے نبشتهتی زبان پ "انت، انت، انت، کار مرزنگ بیت۔ چوش کہ:

Kurtán	گرت آن	Kurt	گرت
Lōtán	لوٹ آن	Lōt	لوٹ
karán	کار آن	Kár	کار
gwašán	گوش آن	Gwaš	گوش

wánénán	وانین آن	Wánín	وانین
ráwán	راواں	Rao	راو
barán	بر آن	Bar	بر
girán	گر آن	Gir	گر

ٹیبیل ۸

پدوند 'ان' (un) ءاو (O):

رخشانی گالوار ء پدوندہ“ (h) ء پدوند ان (un) ء پدوند او (o) پہ کار گال ء گڑ سر ء ہم چنگ ء ہم گرنج ء کار مرز بیت ء گوست ء (past) پیش داریت، چونکہ رخشانی ایدگہ کسانیں گالوار ء آ (á) ء کلاتی گالوار ء ان (un) ء پنجو ر ء، لہتیں ہند ء دمگال او“ (o) کار مرز کنگ بیت۔ چونکہ:

رخشانی ایدگہ گالوار	رومن تواریک	کلاتی گالوار	رومن تواریک	پنجو ر ی گالوار	تواریک
کرتہ	kurta	گرتن، کُتن	Kurtun, kutun	گرتو	kurto
لوٹہ	Lowtá	لوٹن	Lowtun	لوٹو	Lōto
گوشتہ	Gwašá	گوشتن	gowaštun	گوشتو	gowašto
بُرتہ	Burtá	بُرتن	búrtun	برتو	búrto
شُتہ	Šutá	شُتن	Šutun	شُتو	šuto

ٹیبیل 9

پدوند 'اوم' (óm):

جہل ء داتلیں ٹیبیل ء رخشانی گالوار ء "کلاتی" کسانیں گالوار ء ماں مستونگ ء منگو چر ء ہند ء دمگال پہ است (present) ء کار گال ء گڑ سر ء پدوند "اوم" (óm) کار مرز کنگ بیت، چونکہ (óm) چہ بلوچی ء دہواری گالوار ء زورگ بوتگ کہ دہواری گالوار منگو چر ء کلات ء مستونگ ء ہند ء دمگال کنگ بیت۔⁽¹⁷⁾

رومن تواریک	کلائی کسانیں گالوار
asté ná	استنا
čīzé ná	چیزے نا
kuté né	کُتے نے، کُتے نے
Kané ná	کنے نا
šute ne	شُتے نے

ٹیبیل ۱۱

آسر (Conclusion):

بلوچی زبان ۽ رخشانی گالوار مزنیں ہند ۽ دگے ۽ گنگ بیٹ ۽ ایشی ۽ ہند ۽ دگ ۽ سیمسر سک پراہ ۽ شاہگان انت، یلئے نزیکیں زبانانی رھوت ۽ سبب ۽ بلوچی زبان ۽ تواریک رھند، دروشم زانتی، گالزانتی ۽ سان کتے سان زرتنگ، چوشکہ رخشانی گالوار ۽ دروشم زانتی ۽ تک بچاراں کہ کار گال ۽ گڈ سر ۽ پدوند استیں و ہد ۽ منگوچر ۽ مستونگ "م، اوں" خاران ۽ نوشکی ۽ "اوں"، آواران، چچگور ۽ بازیں جاگہ "و"، حب ۽ بیلہ ۽ "اں" گنگ بیٹ۔ پے درور بچاراں:

داتم ۽ داتن	منگوچر ۽ مستونگ
(ہتیں جاگہ ۽ داتو (بازیں جاگہ داتو))	چچگور
دات اں	آواران، حب، بیلہ
داتو	خاران، نوشکی

لبز ۽ "دے" ۽ گال رخشانی گالوار ۽ بازیں جاگہ بُن گال ۽ کارمرزکن انت ۽ بازیں جاگہ ۽ پیشوند ۽ پدوند کارمرزکن انت۔ چوشکہ:

بدے	آواران، چچگور، حب، بیلہ
دے ۽ دم	مستونگ، منگوچر
دے	خاران، نوشکی، ترکمانستان

"ہشکرت" ۽ گال ۽ جنائیں رنگ ۽ کارمرزکن انت۔

منگوچر ۽ مستونگ، خاران، نوشکی، ترکمانستان "اشکوت"

آواران، حب، بیلہ، پچگور ہشتکرت (پچگور و اشکوت) ہم گش انت۔

شوندات: Reference:

- (1). <https://www.britannica.com/topic/Balochi-language>
- (2) کورن۔ انگس۔ ۲۰۰۳۔ "ٹو آرڈز اے اسٹوریکل گراہیر آف بلوچی۔ اسٹڈی ان بلوچی اسٹوریکل فونولوجی اینڈ وکیبلری"۔ فرینکفرٹ یونیورسٹی، جرمنی، تاکدمیم۔ ۳۴
- (3)۔ جہانی۔ کارینا۔ ۲۰۰۳۔ دی کیس سسٹم ان ایرانین بلوچی ان اے کنٹیکٹ لینگویسٹک پراسپیکٹیو۔ دی بلوچ اینڈ دیویرنبرز۔ اتینک اینڈ لینگویسٹک کنٹیکٹ ان بلوچستان ان اسٹوریکل اینڈ ماڈرن ٹائمز تاکدمیم۔ ۳۸۰
- (4)۔ الفنبائن۔ جوزف۔ ۲۰۰۶۔ دی بلوچی لینگوی: اے ڈائلکٹولوجی و ڈیکسٹ، دی رائل ایشیائیٹک سوسائٹی آف برٹین اینڈ آئیر لینڈ۔ وایم xxvii۔ تاکدمیم۔ ۱۴
- (5)۔ پدائیش، تاکدمیم۔ ۱۴
- (6)۔ بارکزی۔ اکبر۔ ۲۰۱۸۔ زبان زانقی بلوچی زبان زانقی۔ بلوچی اکیڈمی کونہ۔ تاکدمیم۔ ۶۲
- (7)۔ پدائیش، تاکدمیم، ۶۳
- (8)۔ برجنتہ۔ دلفروز۔ ۲۰۰۳۔ دی اسٹریکچر آف پریزنٹ اینڈ فاسٹ اسٹم ان بلوچی کمپاؤنڈ ٹو اولڈ۔ مڈل اینڈ نیو پریشن۔ دی بلوچ اینڈ دی نیبر، تاکدمیم۔ 224
- (9)۔ ایکسنوف۔ سرگے۔ ۲۰۰۶، دی بلوچی لینگویج ان ترکمانستان: اے کارپس میٹڈ گرامیٹیکل ڈسکرپشن۔ اُپسالا یونیورسٹی، اُپسالا۔ ۱۶۲
- (10)۔ ایکسنوف۔ سرگ، تاکدمیم۔ ۱۵۶
- (11)۔ پدائیش۔ ۱۶۵
- (12)۔ بچارات ٹیبل ۱، ۲، رخشانی گالوار ۲ کسانیں گالوار پچگوری، خاران، چانگی، افغانی ۲ سرحدی ۲ پیش وند "بوئہ" پرمان گال ۲ کارمرز بیت بلے کلاتی گالوار ۲ پیش وند کارمرز نہ بیت۔
- (13)۔ بچارات ٹیبل ۴، ۵، مکن گال ۲ پیش وند "نا" رخشانی گالوار ۲ گوں کار گال، ہمگر نچ بیت۔ مکن گال ۲ بزانت ۲ کارمرز بیت، بلے "مہ" پرمان گال ۲ حساب ۲ مکن گال ۲ کارمرز بیت۔

- (14)۔ بلوچ، حامد علی۔ ۲۰۱۸۔ مارفالوجیکل چینج ان بلوچی۔ اینول ریسرچ جنرل، ہنکین ولیم ۱۰۔ یونیورسٹی آف بلوچستان تاکریم۔ ۵۷۔
- (15)۔ بچارات ٹیبل ۷۔ رخشانی گالوارء پیش وند "پ" positive پرمان گالء کارمرز بیت، بلے کلاتی گالوار پیش وند کارمرز نہ بیت۔
- (16)۔ کلمتی، غلام رسول۔ ۲۰۱۸۔ بلوچی وند۔ سید ہاشمی ریفرنس لایبریری۔ ۱۰
- (17)۔ بچارات ٹیبل ۱۰، ۹، ۸۔ رخشانی گالوارء دروشم زانتی ء رنگ ء درشم ء مستونگ ء منگوچر ماں استیں و ہدء کار گال ء گڈ سرا "م"، پچگورء بازین جاگہاں "و" خاران، نوشکی "اوں" آواران حب، بیلہ "اں" کارمرز کنگ بیت۔ کلاتی گالوارء "م" چہ دہواری گالوارء زورگ بوتگ۔ پچگورء "و" ء بابت ء جوزف نبشتہ کنت کہ ہندوستانی زبان ء سان انت چہ سندھی زبان ء اہتگ انت۔
- (18)۔ بچارات ٹیبل ۱۱۔ رخشانی گالوارء کلاتی کسانیں گالوار کار گال ء گڈ سرا "ناء نے" اضافہ "کنگ بیت چوشکد ٹیبل ء چہ پدر انت۔